

др Милутин Ђуричић,
адвокат у пензији из Пећи

РУЧНИ ДЕВЕРИ И БРАК СА МАНУСОМ

Велики број института римског права сачуван је у народним обичајима на Балкану. Овај напис даје досад непознато објашњење брака са манусом. Упоређивањем брака са манусом са закључењем брака посредством ручних девера код Срба и Албанаца – католика, уочава се њихова велика подударност. Готово све установе римског права имале су за циљ да предупреду крвну освету. Ручни девери такође имају ту улогу. Исту улогу имао је и брак са манусом.

Кључне речи: Брак. – Круг смрти и освете. – Манус. – Ручни девери.

Враћајући се још једном на породичне односе у римском праву, познавалац правних обичаја мора да застане пред недовољним објашњењем форме закључења брака. Правна наука још није осветлила садржину форме брака са манусом. Обично се каже да је брак са манусом везан за латинску реч *manus* што значи рука, да је од те речи изведена *mancipatio* (*manus capere*) као форма преноса права својине на стварима, да се наслуђује да брак са манусом има неке везе са манципацијом, да код брака са манусом жена наслеђује, као и да постоји брак без мануса, о чему се готово ништа не зна. Таква празнина не задовољава научну радозналост о начину закључења брака – основне људске заједнице у старом праву.

У римском праву није научно објашњена ни манципација. Она се увек одваја од установе *sponsio*. Манципација је форма преноса ствари посредством трећег слободног човека – јемца, спонсора. Установе *sponsio* и *mancipatio* се прожимају. То прожимање је још сачувано у чистом виду у обичајном праву Албанаца на косовско–метохијском селу (1).

Следствено томе, пошто су се права својине на *res Mancipi* преносила манципацијом посредством трећег слободног човека (*praes, sponsor*) и пошто је жена била ствар која се продавала и куповала у римском праву, поставља се питање је ли жена била *res Mancipi* или *res nec Mancipi*. Од одговора на то питање зависи и сазнање да ли је жена прибављана непосредно од стране мужа или посредством других слободних људи.

(1) М. Р. Ђуричић, *Чувари бесе*, САНУ, Одељење друштвених наука, књ. 83, Београд, 1979, стр. 7–179.

Брак са манусом упућује на прихватање гледишта да је жена била *res Mancipi*, а брак без мануса да је била *res nec Mancipi*. Пошто је постојао и брак са манусом и брак без мануса, та противуречност није објашњена. Ту се можемо припомоћи сачуваним правним обичајима на Балкану који су остаци старог права.

У српским и арбанашким обичајима сачувана је до наших дана форма закључења брака посредством ручних девера и без посредства девера. У улози девера у сузбијању крвних завада и освета писано је на другом месту (2). Овде може бити само неких сажетих понављања.

Готово да још није уочено да у старом праву, у несигурним временима међуплеменских ратова, брак није био заједница љубави. Брак је био опасна заједница, готово нужно зло за продужење врсте и задовољење сексуалног нагона. Опасност је лежала и у чињеници да се брак није закључивао на основу предбрачног познанства и љубави супружника, већ на основу наредбе њихових господара кућа и купопродајног уговора. И код Срба на Косову и Метохији жена је била предмет купопродаје чак и у првим деценијама XX века, а код Албанаца и до данас. Опасност је, затим, лежала и у томе што су брачни другови били један другом странци (егзогамија), па су били обузети међусобном ксенофобијом. У приликама владавине крвне освете, муж је могао употребити жену као мамац за клопку човеку којег је хтео убити из било којег разлога. Тада је могао убити и своју жену – странкињу. Са своје стране, жена је могла отровати мужа да би се ослободила брачне везе и удала за другога. Могла му је подметнути наследнике из недозвољеног предбрачног односа, или за време трајања брака. Подметнути наследници су убијали своје легитимне очеве да би их наследили. Дода ли се томе да је у старом свету, па и код Срба, постојао обичај убиства родитеља од стране копилади и подметнутих наследника ради извршења ритуала тзв. канибалистичке еутаназије (3) – може се претпоставити каква је опасност претила од ванбрачне деце. Да не би био убијен, легитимни отац је убијао подметнуте наследнике. Пред страхом за сопствени живот стално се вртело сакрално (*sacer esto*) коло смрти. Отуда Мојсијева сакрална забрана прељубе (4).

Предбрачни недозвољени односи нису били ретки. Кршила се забрана инцеста. Полови су се недозвољено зближавали. Код Албанаца у Пећи још постоји обичај да, ноћ уочи свадбе, женско друштво организује невести опроштајно вече са љубавником. Отуда могућност подметања наследника. Да би то онемогућили, мужеви траже девојке – виргине и јемство њиховог виргинитета.

Коло смрти може се проширити и на родбину дефлорисане невесте. Пошто муж сазна да је дефлорисана, враћа је у тазбину као манљиву

(2) М. Р. Ђуричић, *Улога девера у сузбијању крвних завада и освета*, Адвокатура, часопис Адвокатске коморе Србије, год. VII, број 2, април–јуни 1981, стр. 56–59.

(3) Симо Тројановић, *Лапот и проклетије у Срба*, Београд 1898, стр. 1–38. Гордана Митровић, *Проблем еутаназије кроз историју људског друштва са посебним освртом на правна схватања овог проблема*, Адвокатура, часопис Адвокатске коморе Србије, год. VII, број 2, април – јуни 1981, стр. 17–27. *Херодотова историја*, Нови Сад 1959, стр. 58.

(4) *Поновљени закони*, 5, 18.

робу и саопштава шта је од ње сазнао у погледу дефлорисаности. Затим тазбина убија њеног предбрачног љубавника ако је из истог племена. То убиство се правда кажњавањем за инцест, а оштећеном мужу даје се за жену друга девојка – виргина.

У таквим околностима друштво је морало пронаћи форму којом би се превазишло питање дефлорисаности и избегло коло смртне опасности при закључењу брака. У старом Вавилону то је била храмовна проституција, о чему пише Херодот. Свака жена је била дужна да се једном у животу пода странцу који јој баци у крило ситан новчић (5). У Египту, уочи изласка Јевреја из ропства, уморена су сва прворођенчад, чиме је отклоњена опасност која је од њих потицала из сумњи да потичу из недозвољених предбрачних веза њихових мајки (6). Стари Јевреји су законом прописали да сва прворођена мушка деца буду предата храму, па откупљена од стране оца. Тиме је скидано са дневног реда питање њиховог очинства (7). У старој Јелади јављају се одвојене куће за жене – гиникије. Њих је прихватио ислам на Балкану.

У племенском друштву на Балкану појављује се манципација, брак са манусом, што сматрамо да је исто што и брак посредством девера. Жена постаје *res mancipi*. Форма се састоји у томе што девојка из руку браће (доказ да је *virgo intacta* због забране инцеста) о свадбеним свечаностима буде предата мужевљевој браћи – ручним деверима, који неколико ноћи спавају са њом као са сестром (опет забрана инцеста) (8), а затим је предају мужу.

Овај обичај постоји у Црној Гори, Србији, Херцеговини и у нешто окрњеном виду код Албанаца – католика у градовима. Те јемце невиности Срби називају ручним деверима, а Албанци *kunat*. Код Албанаца муслимана нема ручног девера, што значи да је хришћанство било увело установу ручних девера, а ислам укинуо.

Форма ручних девера који предају невесту мужу при закључењу брака, онемогућава отварање круга убистава поводом дефлорисаности невесте. Муж не може рекламирати виргинитет. У случају рекламиције жена би се са својим родом бранила да је била виргина када је предата деверима. Мужу остаје да сумњичи своју браћу, која су пре њега спавала са невестом. То му не дозвољава господар куће и братство, односно племе. Не може се убити ручни девер – брат – због једне жене. Братство би остало без једног оружника, без једне пушке. Осим тога, пошто је обично више девера, сумња се дели на све њих. Подељена одговорност се проширује ако оптужени девери негирају да су дефлорисали снаху. Проширена одговорност је дељива, а код дељиве одговорности нема убистава. Не може се убити пола човека у братству мужа, а пола у братству жене. Зато муж мора да ћути и када му ручни девери предају дефлорисану невесту.

(5) Херодотова историја, *op. cit.*, стр. 80.

(6) Друга књига Мојсијева 11, 6–8.

(7) Друга књига Мојсијева 13, 13–14.

(8) Левигски законик 18, 6–17.

Потпуно је прихватљиво гледиште романиста да је брак са манусом увело племство (*nobiles*). Племство је било просвећеније и давало пример другима. Оно је било јаче везано за цркву и заинтересованије за укидање крвне освете. Племство је закључивало бракове ради стварања међуплеменских оружаних савеза. У племству је започела еманципација жена. Закључивање брака манципацијом, посредством ручних девера, искључивало је племство из сакралног круга убистава и освета. То је веома важно када се зна да је 90% убистава код Албанаца због прељуба. Племство је брак са манусом (посредством девера) постепено уводило у народ, увек када је у питању удаја девојака. Када је до брака долазило отмицом жена и када су се удавале удовице и разведене жене, брак са деверима није био обавезан. Зато се у српском народу и каже: "девер уз девојку".

Овде се поставља питање зашто други мушкарац осим најближег брата не може бити *manus*, тј. девер уз девојку. Ако би то био који други јемац, не би га везивала обавеза забране инцеста да дефлорише невесту, услед чега би на рекламацију виргинитета платио главом мужу дефлорисане. Коло смрти би се поново отварало.

Код брака са ручним деверима жена је постепено постајала слободнијом. Лагано су се укидале гиникије и жена је могла слободније да се креће и постепено наслеђује. Она је, поставши *res Mancipi*, почела да постаје субјект права и да губи својство ствари (*res*). Док је била *res nec Mancipi* била је само објект. Код Албанаца муслимана на селу, који не практикују закључење брака посредством девера, жена је и данас објект, без права на наслеђивање, без својине и слободе. Албанци – муслимани закључују брак без мануса и за случај дефлорисаности, муж жену враћа у род, а себи задржава чак и њену девојачку опрему. И инцест се чешће појављује код бракова без ручних девера (без мануса). Уосталом, брак посредством ручних девера треба да је настао у време када су се супружници могли претходно бар визуелно познавати.

Да закључимо. Истраживање српских и арбанашких обичаја, хришћана и муслимана, упућује на закључак да је брак без мануса (без ручног девера) настао пре брака са манусом. Брак без мануса постојао је у раном периоду племенске организације друштва, у време више отмице него купопродаје жена и страха од подметања наследника. Тада је сакрални круг био широко отворен, а крвна освета је била резултанта предбрачног и брачног неверства жена. – Брак са манусом је познији и на његово уобичајавање утицала је јудео–хришћанска култура и државотворна хришћанска црква. По угледу на пренос својине на другим стварима манципацијом, посредством спонсора, и жене се при удаји уподобљавају преносу својине на *res Mancipi* и преко ручних девера, као најближих сродника мужа, узимају из руку браће и предају у руке мужа. Тиме се превазилази питање предбрачне дефлорисаности и губи могућност права на убиство због инцеста, или других предбрачних веза жене. Брак са манусом (посредством ручних девера) је крупан корак на путу еманципације жена. Ислам враћа точак те еманципације уназад, уводи брак без мануса и запт жене.

Данас је обичај закључења брака посредством девера пука формалност. Ишчезао је главни моменат: спавање ручних девера са снахом као

са сестром неколико ноћи пре предаје мужу. Проблем дефлорисаности више није од значаја као некада, јер се младенци пре брака обично добро упознају и зближе. Нема сакралног кола убистава због недостатка виргинитета. Стога, данас девери, већ првог дана, предају снаху мужу. Брак са манусом је само форма чија је садржина иста као код брака без ручних девера. Данас се теже могу подметати наследници јер се експертизом може утврдити, односно оспорити очинство, што раније није било могуће. Ни проблем ритуалне канибалске еутаназије више се не поставља, јер се однос родитеља и деце изменио и доживео једну хуману еволуцију.

(Примљено 23.09.1991)

Milutin Đuričić,
Retired Practicing Lawyer in Peć

SO-CALLED "HAND" BROTHERS-IN-LAW AND THE MARRIAGE WITH "MANUS"

Summary

The subject matter of the present article is the marriage ceremony through a sponsor, a representative, which is called by Serbs "hand" brother-in-law, and by Albanians *kunat*.

During the tribal organisation of society, vendetta inter-tribal xenophobia and ritual cannibalistic euthanasia, successors and illegitimate children were put under who killed their legitimate fathers and then were killed themselves. Out of fear of death, legitimate husbands killed, for every premarital and marital adultery of their wives, their partners. There existed a genuine circle of death which as still going on with Muslim Albanians even today. Marriage represented a xenophobic danger and was concluded without "hand" brothers-in-law, without *manus*.

Judeo-Christian culture wanted to introduce more humanity into that sacral circle. As with *mancipatio* in case of the transfer of ownership in the sphere of property in Roman Law, special *mancipatio* was introduced also in marriage ceremony. A sponsor was requested for the virginity of the bride. The sponsor was found in the "hand" brothers-in-law, namely the closest blood relatives of the husband. Brothers have handed over their sister to "hand" brothers-in-law who, after sleeping several nights with the bride, have handed her over to the husband. The husband was not able to object to his brothers that they have deflowered the sister-in-law, and they, in their turn, were responsible that she was received from the hands of her brothers as *virgo intacta*. In such a way vendetta was avoided due to defloration of the bride. This custom existed until recently in Montenegro, Serbia,

Hercegovina and with Albanians—Catholics in the towns. This is called by the author a marriage with *manus*.

Initial form was the marriage without *manus*. The one with *manus* came later and was practiced to save inter-tribal alliances through marriages. Later on this became a wide practice and such type of marriage (with *manus*) represented a progress along the long historical road of emancipation of women.

Today the marriage ceremony with brothers-in-law - marriage attendants is but a sheer form, without the original substance. Spouses come to know each other before marriage, so that they become close, and the husbands do not protest the defloration of their wives. And the attendants at the marriage ceremony hand over immediately the bride to the husband.

Key words: *Marriage*. — *Brothers-in-law*. — *Customary law*. — *Albanians*. — *Mancipatio*. — *Manus*.

Milutin Đuričić,
Avocat à la retraite de Peć

"RUČNI DEVERI" ET LE MARIAGE PAR MANCIPATION

Résumé

Don son travail, l'auteur examine la conclusion du mariage par mancipation, par l'intermédiaire du sponsor qui est appelé "ručni dever" chez les Serbes et "kumat" chez les Albanais.

A l'époque de l'organisation tribale de la société, de la vendetta, de la xenophobie entre les tribunes et de l'euthanasie canibaliste rituelle, on utilisait les héritiers et les bâtards qui tuaient leurs pères légitimes et qui étaient tués. Par crainte de la mort, les maris légitimes tuaient pour chaque adultère avant le mariage ou au cours du mariage les partenaires de leurs femmes. C'était un véritable cercle de la mort qui se maintient chez les Albanais musulmans jusqu'à nos jours. Le mariage représentait un danger xenophobe et il était conclu sans la médiation des sponsors.

La culture judeo-chrétienne a essayé d'introduire un peu plus d'humanisme dans ce cercle sacré. A l'exemple de la mancipation chez le transfert de la propriété sur les choses dans le droit romain, on a introduit une mancipation spéciale à l'occasion de la conclusion du mariage. On cherchait un sponsor pour la virginité de la jeune mariée. Il a été trouvé en la personne des "ručni dever" (le parent masculin direct le plus proche du mari). Les frères remettaient leur soeur entre leurs mains. Après avoir couché avec elle pendant plusieurs nuits, ils la remettaient entre les mains du mari. Le mari ne pouvait pas reprocher à ses frères d'avoir défloré leur belle-soeur, et eux, ils attestaient qu'ils l'avaient obtenue comme virgo intacta des mains de ses frères à elle. C'est ainsi qu'on avait évité des vendettas en raison des jeunes mariées déflorées. Cette coutume existait récemment encore au Monténégro,

en Serbie et en Herzégovine et chez les Albanais catholiques dans les villes. L'auteur l'appelle "mariage avec sponsor".

La forme primitive du mariage est celle sans sponsor. Le mariage avec sponsor est de date plus récente et il est pratique tout d'abord en vue de la sauvegarde des alliances armées entre les tribues par voie de contracts de mariage. Plus tard, il devient aussi la pratique des larges couches du peuple. Le mariage avec sponsor représente un progrès sur la longue voie historique de l'émancipation de la femme.

De nos jours, le mariage avec les "dever" est une pure forme, qui a perdu son contenu primitif. Les époux se connaissent bien avant le mariage, de sorte que les maris ne se plaignent pas que leur femme est déflorée. Les "dever" remettent, immédiatement après les noces, la jeune mariée à son mari.

Mots clé: *Marriage. — "Dever". — Loi de Coutume. — Albanais. — Mancipation. — Sponsor.*